

MARCIN WOŹNIAK<sup>1</sup>

## Prawna ochrona życia ludzkiego a okoliczności wyłączające winę oraz bezprawność czynu w prawie karnym

### 1. Wprowadzenie – prawna ochrona ludzkiego życia

Życie ludzkie jest jedną z najważniejszych wartości. To ono przesądza o istnieniu człowieka, a co za tym idzie o istnieniu bytu (podmiotu) prawnego oraz umożliwia mu korzystanie z innych praw i wolności<sup>2</sup>. Z tego właśnie względu zadaniem organów władzy publicznej istotne jest zapewnienie odpowiedniego poziomu ochrony tej fundamentalnej wartości każdego człowieka oraz efektywnej eliminacji zjawisk niepożądanych, których skutkiem jest lub może być pozbawienie życia istoty ludzkiej. Potrzebę tej ochrony dostrzega prawodawca, określając różnorodne przepisy prawne w wielu aktach normatywnych.

W pierwszym rzędzie należy wymienić Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, której art. 38 *expressis verbis* stanowi, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia”. Adresatami tej normy są instytucje władzy publicznej. Obowiązki państwa mogą przybrać charakter pozytywny (organy władzy publicznej muszą podjąć aktywne działania zmierzające do realizacji przysługującego jednostce prawa) lub charakter negatywny (organy państwowe muszą zachować postawę bierną i powstrzymać się od działań zakłócających jednostce korzystanie z przysługujących jej wolności)<sup>3</sup>.

Z art. 38 nierozzerwalnie związany jest inny przepis ustawy zasadniczej, a mianowicie art. 30 określający zasadę ochrony godności człowieka.

1 Marcin Woźniak – absolwent Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

2 P. Sarnecki, *Komentarz do art. 38, w: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. J. Garlicki, M. Zubik, t. 2, wyd. drugie, LEX; por. także J. Giezek, R. Kokot, *Granice ludzkiego życia a jego prawna ochrona, w: Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002, s. 101.

3 L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, Warszawa 2018, s. 118.

W doktrynie niejednokrotnie podkreśla się, że przepis ten ma przede wszystkim znaczenie aksjologiczne, a nie normatywne, bowiem wyraża przekonanie, że źródłem praw i wolności człowieka i obywatela nie jest państwo czy prawo pozytywne, lecz prawo naturalne uosobione w przyrodzonej i niezbywalnej godności każdego człowieka<sup>4</sup>. Także i inne przepisy polskiej Konstytucji odwołują się w sposób pośredni do problematyki ochrony życia (zob. art. 2, 39, 40, 68, 233 ust. 1 i inne).

Do problematyki ochrony życia nawiązują liczne normy prawa międzynarodowego. Należy wymienić przede wszystkim art. 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, art. 6 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, art. 6 Konwencji o prawach dziecka czy art. 10 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

Na gruncie regionalnego europejskiego systemu ochrony praw człowieka poczesne miejsce zajmują art. 2 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz art. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej.

Wszystkie te przepisy wyrażają przekonanie i tworzą podstawowe ramy prawne dla potrzeby ochrony życia ludzkiego jako nadrzędnej wartości. Lecz zarazem we wszystkich przywołanych wyżej aktach prawnych wyrażony jest pogląd, iż nie jest to wartość absolutna, która nigdy nie doznaje ograniczeń. Wręcz przeciwnie, egzekwując zasadę racjonalnego prawodawcy, prawo powinno przewidywać i, w miarę możliwości, precyzyjnie określać wprost abstrakcyjne sytuacje, w których prawna ochrona życia może doznawać ograniczeń. Choć zasadniczo wartość życia każdego człowieka jest taka sama i nie można arbitralnie powiedzieć, że życie jednego człowieka jest ważniejsze od życia drugiego<sup>5</sup>, to niewątpliwie jednak życie ludzkie może oddziaływać na inne wartości chronione prawnie drugiej osoby. W stosunkach jednostka–jednostka ochrona życia może wstępować w kolizję z takimi wartościami jak: życie, godność istoty ludzkiej, zdrowie (w tym zdrowie psychiczne), zakaz maltretowania, nieludzkiego lub poniżającego traktowania, ochrona prywatności i życia rodzinnego czy wolności i prawa do decydowania o swoim życiu osobistym. W stosunkach jednostka–państwo ochrona ludzkiego życia może natomiast wstępować w kolizję z prewencyjną i represyjną polityką karną czy bezpieczeństwem i porządkiem publicznym<sup>6</sup>.

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie analizy, przeglądu poszczególnych okoliczności wyłączających winę oraz bezprawność czynu przez pryzmat prawa do ochrony życia. Rozważania zostaną nakierowane na konkretne instrumenty prawne doktryny prawa karnego w celu zbadania szczególnych okoliczności ograniczających prawną ochronę życia ludzkiego. Pomoże przy tym odpowiedź na co najmniej następujące pytania: czym jest prawo do ochrony

4 P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 47.

5 Zob. wyrok TK z dnia 30 września 2008 r., sygn. akt K 44/07.

6 Zob. M. Woźniak, *Prawo do ochrony życia w krajowym i międzynarodowym porządku prawnym*, Kraków 2023, s. 66–69.

życia i jakie są jego granice, jak rozumiane jest pojęcie „człowiek” na gruncie konstytucji oraz przepisów polskiej ustawy karnej, w jakich szczególnych okolicznościach prawna ochrona życia ludzkiego zostanie ograniczona bądź całkowicie wyłączona, a w jakich nie dozna żadnych obostrzeń, co na gruncie prawa karnego oznacza ograniczenie prawnej ochrony życia?

Główną metodą badawczą wykorzystaną w opracowaniu jest metoda dogmatyczna, która polega przede wszystkim na analizie przepisów prawa za pomocą uniwersalnych reguł wykładni. Metoda taka pozwala na zestawienie dotychczasowych stanowisk oraz odkrycie i skonstruowanie nowych wniosków.

## 2. Życie jako wartość chroniona w prawie karnym

Życie jako podstawowa wartość, o czym była już mowa wcześniej, podlega ochronie prawnej. Realizacja tej ochrony dokonuje się na płaszczyźnie wielu gałęzi prawa, w tym, a może przede wszystkim, na płaszczyźnie prawa karnego. Wynika ona z norm moralnych, które już w czasach starożytnych konkretyzowały się w normie „nie zabijaj”. W czasach współczesnych normę tę rozwinęto, dostosowując ją do nowych wyzwań, wyodrębniając wiele przestępstw chroniących najwyższe dobro człowieka. W związku z tym należy pokrótce prześledzić poszczególne przepisy polskiej ustawy karnej, odwołujące się wprost do ochrony życia. Na pierwszym miejscu trzeba odwołać się do odpowiednich przepisów rozdziału dziesiętnastego kodeksu karnego „Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu”. Przestępstwem otwierającym katalog czynów zabronionych stypizowanych w tym rozdziale jest przestępstwo zabójstwa – art. 148 KK. Przepis ten określa typ podstawowy przestępstwa zabójstwa w §1, aż siedem odmian kwalifikowanych w §2 i 3 oraz jedną odmianę uprzywilejowaną w §4. Ustawą z dnia 7 lipca 2022 r. dodano §5, wprowadzając karalność przygotowania do zabójstwa w typie podstawowym i kwalifikowanym. Odmiany uprzywilejowane zabójstwa wyodrębniono jako osobne typy dzieciobójstwa i zabójstwa eutanatycznego w art. 149 i 150 KK<sup>7</sup>. Po przeprowadzeniu gruntownej reformy prawa karnego w 2022 r. (ustawa z 7 lipca 2022 r., która co do zasady weszła w życie 1 października 2023 r.) przepis §1 art. 148 brzmi aktualnie: „Kto zabija człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 10 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności”.

Przestępstwo zabójstwa jest przestępstwem powszechnym, charakteryzującym się umyślnością, która może mieć postać zarówno zamiaru bezpośredniego, jak i ewentualnego. Przestępstwo to może zostać popełnione zarówno przez działanie, jak i przez zaniechanie, tzw. przestępstwo niewłaściwe z zaniechania,

---

7 V. Konarska-Wrzosek, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, wyd. trzecie, Warszawa 2020, art. 148.

z wyjątkiem typu określonego w §4, który może zostać popełniony tylko przez działanie. Ustawodawca nie określa metody działania sprawcy ani sposobu pozbawienia życia. Przepięstwo zabójstwa ma charakter skutkowy (materialny), do ustawowych znamion naleŹy tu skutek w postaci spowodowania śmierci człowieka w kaŹdy moŹliwy sposób<sup>8</sup>.

Ustawa z 7 lipca 2022 r. wprowadziła takŹe nieznanne do tej pory polskiemu prawodawstwu nowe przestępstwo przyŹęcia zlecenia zabójstwa. Dodany art. 148a brzmi:

§1. Kto przyjmuje zlecenie zabójstwa człowieka w zamian za udzieloną lub obiecaną korzyść majątkową lub osobistą, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 15.

§2. Nie podlega karze za przestępstwo określone w §1, kto przed wszczęciem postępowania karnego ujawnił wobec organu powołanego do ścigania przestępstw osobę lub osoby zlecające zabójstwo oraz istotne okoliczności popełnionego czynu.

Ponadto, oprócz omówionych juŹ wcześniej przepisów KK życie ludzkie jest chronione w wielu innych przepisach m.in.: przestępstwo namowy i udzielenia pomocy do samobójstwa (art. 151), przerwanie ciąży za zgodą kobiety (art. 152), przerwanie ciąży bez zgody kobiety (art. 153), śmierć kobiety w następstwie aborcji (art. 154), nieumyślne spowodowanie śmierci (art. 155) oraz szereg czynów realnie zagraŹających życiu człowieka: ciężki uszczerbek na zdrowiu (art. 156 §1 pkt 2), bójka i pobicie (art. 158, 159), naraŹenie człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 160), naraŹenie człowieka na zaraŹenie (art. 161), nieudzielenie pomocy (art. 162). Dodatkowo, kwestię tę reguluje szereg przepisów z rozdziału szesnastego „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne”, rozdziału dwudziestego „Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu”, rozdziału dwudziestego pierwszego „Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji” oraz wiele innych.

Trzeba teŹ nadmienić, iŹ podmiotem prawnej ochrony życia na gruncie art. 38 w zw. z art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jest człowiek, przez którego naleŹy rozumieć kaŹdą istotę posiadającą ludzki genom na kaŹdym etapie rozwoju, w tym takŹe w fazie prenatalnej. Pojęcie „człowiek”, którym posługuje się Konstytucja, jest jednak pojęciem autonomicznym i ma samodzielne znaczenie, które jest niezaleŹne od innych pojęć tego rodzaju występujących w ustawach zwykłych. Terminy takie jak „człowiek”, „dziecko”, „dziecko poczęte” czy „dziecko w okresie porodu” są jedynie pojęciami technicznymi,

---

8 M. Budyn-Kulik, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, 2024, art. 148; por. takŹe rozwaŹania A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, Warszawa 2017, art. 148 oraz J. Giezek, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski, J. Giezek, Warszawa 2021, art. 148.

występującymi m.in. w kodeksie karnym. Na potrzeby specyfiki tej ustawy mają one na celu jedynie dokładne i precyzyjne określenie znamion czynów zabronionych, lecz niewątpliwie zawierają się w pojęciu „człowiek” rozumianym na gruncie Konstytucji RP<sup>9</sup>.

Mimo iż życie człowieka jest chronione przepisami ustawy karnej, a przestępstwa zagrażające dobru życia są obwarowane surowymi sankcjami, prawo karne wprowadziło instytucje zwalniające spod odpowiedzialności w pewnych wyjątkowych okolicznościach. Co do zasady popełnienie przestępstwa pociąga za sobą odpowiedzialność karną sprawcy. Jednak nie w każdym przypadku ma to miejsce, a przyczyny tego stanu rzeczy mogą być wielorakiego rodzaju: faktyczne (np. niewykrycie sprawcy) lub prawne (np. przedawnienie). W tym miejscu należy omówić tzw. okoliczności wyłączające przestępczość czynu, które dzielą się na trzy grupy:

- okoliczności wyłączające bezprawność czynu,
- okoliczności wyłączające winę,
- okoliczności wyłączające społeczną szkodliwość czynu.

Już w tym miejscu należy stwierdzić, iż trzecia grupa nie będzie miała tutaj zastosowania. W nauce prawa karnego podkreśla się, że każde zabójstwo ze swej istoty jest okrutne. Pozbawienie drugiego człowieka życia zawsze i w każdym przypadku (nawet nieumyślnie, pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami albo na jego żądanie i pod wpływem współczucia dla niego) będzie czynem społecznie szkodliwym w stopniu wyższym niż znikomym. Choć w każdym przypadku jest to kategoria ocenna, to utrata życia przekreśla bowiem istnienie, egzystencję człowieka jako podmiotu prawa, dlatego nigdy nie może być oceniana jako czyn o znikomej społecznej szkodliwości.

### 3. Okoliczności wyłączające bezprawność czynu

Okoliczności wyłączające bezprawność czynu (kontratypy) to okoliczności, które sprawiają, mimo iż czyn wypełnia ustawowe znamiona czynu zabronionego przez ustawę pod groźbą kary, że w rzeczywistości nie jest on przestępstwem. Na mocy przepisu prawnego lub utartej praktyki takie zachowanie będzie uważane za zgodne z prawem<sup>10</sup>. Do sytuacji takich należą: obrona konieczna, stan wyższej konieczności, działanie w ramach uprawnień lub

9 T. Sroka, *Początek ochrony życia i zdrowia „człowieka” na gruncie prawa karnego*, w: T. Sroka, *Odpowiedzialność karna za niewłaściwe leczenie. Problematyka obiektywnego przypisania skutku*, Warszawa 2013. Por. także uchwała SN z dnia 26 października 2006 r., sygn. akt I KZP 18/06, uchwała SN z dnia 30 października 2008 r., sygn. akt I KZP 13/08 oraz J. Potulski, *Definicja pojęcia „człowiek” w rozumieniu prawa karnego materialnego. Glosa do uchwały SN z dnia 26 października 2006 r., I KZP 18/06*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2007, nr 3, s. 143–153.

10 L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2019, s. 116.

obowiązków, uzasadnione ryzyko, zgoda pokrzywdzonego, czynności lecznicze, karcenie małoletnich, uprawianie sportu, ostateczna potrzeba i zwyczaj. Z całą pewnością nie wszystkie kontraty będą miały zastosowanie do ograniczenia prawa do ochrony życia na płaszczyźnie karnej.

Obrona konieczna (art. 25 KK) polega na odparciu bezpośredniego, bezprawnego i rzeczywistego zamachu na jakiegokolwiek dobro chronione prawem, przy użyciu środków koniecznych do odparcia tego zamachu i w sposób współmierny do niebezpieczeństwa zamachu<sup>11</sup>. Jak stwierdził SN: „bezpośredniość zagrożenia wchodzi w grę również wówczas, gdy istnieje wysoki stopień prawdopodobieństwa, że zagrożone atakiem dobro zostanie zaatakowane natychmiast, w najbliższej chwili”<sup>12</sup>. Zamach musi być także bezprawny. Chodzi tutaj o jakąkolwiek sprzeczność z obowiązującym prawem, nie tylko karnym, nie musi on mieć charakteru przestępstwa. Zamachem bezprawnym będzie zatem także niestanowiący przestępstwa zamach ze strony nieletniego, niepoczytalnego czy działającego w błędzie<sup>13</sup>. Zamach musi być również rzeczywisty (tzn. musi istnieć w obiektywnej rzeczywistości, a nie tylko w wyobraźni podejmującego obronę)<sup>14</sup>. Obrona konieczna może mieć miejsce zarówno przy odpieraniu zamachu na własne dobro (obrona własna), jak i w sytuacji odpierania zamachu na dobro innej osoby czy dobro społeczne (pomoc konieczna)<sup>15</sup>.

W doktrynie zwraca się uwagę, że w zakresie dopuszczalnych rozmiarów obrony koniecznej ustawodawca nie sformułował wprost żadnej zasady proporcjonalności dóbr. Wynika stąd wnioski, że działając w obronie koniecznej, można poświęcić nawet dobro napastnika o wartości wyższej niż wartość dobra chronionego<sup>16</sup>. Ograniczenie dotyczy natomiast samego sposobu obrony. Obrona ta ma być konieczna w sensie technicznym, tj. działającemu w obronie koniecznej wolno użyć tylko takich środków i sposobów, które są niezbędne do odparcia zamachu. Obrona ma być współmierna do niebezpieczeństwa zamachu, aby nie doszło do tzw. przekroczenia granic obrony. Jeśli te wszystkie warunki zostaną spełnione, to działanie w obronie koniecznej będzie nie tylko traktowane jako działanie zgodne z prawem, legalne (z punktu widzenia prawa karnego), lecz także jako działanie społecznie korzystne i pożądane. Zgodnie z zasadą wyrażoną przez SN, że prawo nie powinno ustępować

---

11 *Ibidem*, s. 117.

12 Wyrok SN z dnia 11 grudnia 1978 r., sygn. akt II KR 266/78; por. także wyrok SN z dnia 19 lutego 1997 r., sygn. akt IV KKN 292/96 oraz wyrok SA w Warszawie z dnia 2 marca 2015 r., sygn. akt II AKa 14/15.

13 M. Mozgawa, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, 2024, art. 25.

14 *Ibidem*.

15 Postanowienie SN z dnia 11 lutego 2021 r., sygn. akt V KK 531/20.

16 J. Giezek, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek, Warszawa 2021, art. 25.

przed bezprawiem<sup>17</sup>. A zatem w przypadku zastosowania kontratywu obrony koniecznej prawnie dopuszczalne jest nawet pozbawienie życia drugiego człowieka. Jeśli napastnik (A) dopuszcza się bezprawnego, bezpośredniego i rzeczywistego zamachu na swoją ofiarę (B), np. poprzez groźbę użycia broni palnej w celu zabójstwa, to broniący się (B) może odeprzeć ten zamach, stosując konieczne do tego środki, nawet dopuszczając się pozbawienia życia zamachowca (A)<sup>18</sup>.

Stan wyższej konieczności (art. 26 KK) polega na podjęciu czynu zmierzającego do uchylenia niebezpieczeństwa grożącego jakimkolwiek dobru chronionemu prawem, przy czym podjęty czyn narusza inne dobro chronione prawem i realizuje ustawowe znamiona czynu zabronionego<sup>19</sup>. Instytucja stanu wyższej konieczności jest zróżnicowana: wyłącza bezprawność czynu (§1), wyłącza winę (§2), a także dokonuje rozstrzygnięcia kolizji obowiązków (§5)<sup>20</sup>. Mowa jest tutaj nie o „zamachu”, lecz o „niebezpieczeństwie”, a zatem jest to pojęcie szersze. Nie chodzi także o „odparcie zamachu”, ale o „poświęcenie jakiegoś dobra”. Niebezpieczeństwo powinno mieć charakter bezpośredni i rzeczywisty, przy czym ustawodawca nie sprecyzował źródeł owego niebezpieczeństwa. Może nim być zatem działanie sił natury, zachowanie zwierząt oraz czyn człowieka. Tak jak w przypadku obrony koniecznej, niebezpieczeństwo powinno grozić jakimkolwiek dobru chronionemu prawem, niekoniecznie dobru chronionemu prawem karnym. Dobro to może przysługiwać zarówno osobie działającej w ramach stanu wyższej konieczności, jak i innej osobie lub grupie osób.

Cechą charakterystyczną stanu wyższej konieczności jest istnienie dwóch zasad: subsydiarności i proporcjonalności. Pierwsza z nich wyraża się w treści przepisu sformułowaniem „jeżeli niebezpieczeństwa nie można inaczej uniknąć”. Oznacza ona, że działanie w stanie wyższej konieczności jest możliwe tylko wtedy, kiedy jest to niezbędne. Jeżeli istnieje jakikolwiek inny sposób uniknięcia lub uchylenia niebezpieczeństwa, należy z niego skorzystać<sup>21</sup>. Proporcjonalność z kolei wyraża się poprzez istnienie wymogu określonego stosunku między wartością dobra ratowanego i poświęconego. W wypadku okoliczności wyłączającej bezprawność (§1) dobro poświęcone musi przedstawiać wartość niższą od ratowanego. W wypadku okoliczności wyłączającej winę (§2) dobro poświęcane może przedstawiać wartość równą wartości dobra ratowanego lub nawet wyższą od niej, przy czym nie może to być wartość

---

17 L. Gardocki, *Prawo karne...*, s. 117; wyrok SN z dnia 27 lipca 1973 r., sygn. akt IV KR 153/73.

18 Por. przede wszystkim wyrok SO w Poznaniu z dnia 22 grudnia 2021 r., sygn. akt III K 34/21 oraz przytoczone tam orzecznictwo; zob. także m.in. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 16 listopada 2022 r., sygn. akt II AKa 135/22.

19 M. Kulik, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, 2024, art. 26.

20 *Ibidem*.

21 *Ibidem*.

„oczywiście wyższa”. Dokonanie oceny, które dobro przedstawia wartość wyższą bądź niższą, w wielu przypadkach może bardzo trudne. Zawsze powinna być to ocena obiektywna. Za wyrokiem SN przyjmuje się słusznie, iż najwyżej w hierarchii dóbr chronionych prawem stoi ludzkie życie, a na drugim miejscu jest ludzkie zdrowie. Samo życie zawsze posiada identyczną wartość, niezależnie od wieku, stanu zdrowia, poziomu wiedzy, wykształcenia, stanu rodzinnego, przydatności dla społeczeństwa, etc<sup>22</sup>. Równość ta nie ulega zmianie także wtedy, kiedy po jednej stronie występuje życie mniejszej, a po drugiej większej liczby osób<sup>23</sup>.

A zatem także kontratyp stanu wyższej konieczności może być zastosowany do legalnego, zgodnego z prawem pozbawienia życia drugiej osoby. Przykładem takiego działania niech będzie choćby katastrofa morska statku (X). Jeden z rozbitków (A) groźbą i przemocą odbiera kamizelkę ratunkową innemu rozbitkowi (B) w celu ratowania swojego życia. Życie (A) zostało ocalone kosztem (B), który poniósł śmierć, jednak trudno przypisać zachowaniu (A) charakter bezprawny. Poświęcił on w tym przypadku dobro najwyższe (życie ludzkie) w celu ratowania swojego życia, a zatem były to dobra równej wartości. Działał w celu uchylenia bezpośredniego i rzeczywistego niebezpieczeństwa, którego nie mógł inaczej uniknąć. Gdyby jednak mógł uratować się w inny sposób, np. wejść z łatwością do szalupy ratunkowej, a mimo to dopuściłby się odebrania kamizelki ratunkowej (B), to jego działanie nie mogłoby zostać zakwalifikowane jako stan wyższej konieczności.

Działanie w ramach uprawnień lub obowiązków (art. 26 §5 KK) przez niektórych przedstawicieli doktryny traktowane jest jako szczególny rodzaj stanu wyższej konieczności, przez innych z kolei jako odrębny, samodzielny kontratyp. Tak czy inaczej do kontratypu tego odpowiednie zastosowanie mają przepisy o stanie wyższej konieczności. Należy stwierdzić, iż jest to kolejna sytuacja prawnie dopuszczalna, w której możliwe jest pozbawienie życia drugiego człowieka. Zgodnie z art. 30 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry lekarz ma obowiązek udzielać pomocy lekarskiej w każdym przypadku, gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia. Jednak nie w każdym przypadku będzie to możliwe. Wyobraźmy sobie sytuację, w której na przykład dochodzi do katastrofy lotniczej, na skutek której wiele osób w tej samej chwili będzie potrzebowało pomocy lekarskiej. Lekarz nie będzie w stanie udzielić pomocy wszystkim potrzebującym w tym samym momencie. Udzielenie pomocy wybranemu pacjentowi (A), kosztem zaniechania udzielenia takowej pomocy innemu/pozostałym pacjentom (B), nie może prowadzić do zakwalifikowania takiego działania jako bezprawne, nawet jeśli skutkowałoby to utratą życia pacjenta (B). Prawo bowiem nie może zobowiązywać

22 Wyrok SN z dnia 17 lutego 1989 r., sygn. akt IV KR 15/89.

23 M. Kulik, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany...*; por. także przywoływany już wcześniej wyrok TK z dnia 30 września 2008 r.



kogokolwiek do czynienia rzeczy niemożliwych, a tym bardziej przypisywać za to odpowiedzialność karną<sup>24</sup>.

Kolejną okolicznością wyłączającą bezprawność czynu, która w omawianym zakresie ma istotne znaczenie, jest kontratyp ryzyka nowatorstwa/eksperymentu (art. 27 KK). Działania podjęte w celu przeprowadzenia eksperymentu muszą spełniać znamiona czynu zabronionego, polegającego przynajmniej na narażeniu dobra prawnego na niebezpieczeństwo, np. życia lub zdrowia. Aby ryzyko było prawnie dopuszczalne, muszą zaistnieć następujące warunki:

- celem działania jest przeprowadzenie eksperymentu poznawczego, medycznego, technicznego lub ekonomicznego,
- spodziewana korzyść ma istotne znaczenie poznawcze, medyczne lub gospodarcze,
- w świetle aktualnego stanu wiedzy oczekiwanie jej osiągnięcia jest zasadne,
- w świetle aktualnego stanu wiedzy zasadne są celowość i sposób przeprowadzenia eksperymentu.

Uzasadnieniem dla akceptacji pewnego stopnia ryzyka jest konieczność zapewnienia postępu w różnych dziedzinach życia społecznego i gospodarczego oraz wprowadzenia nowatorskich rozwiązań, które inaczej nie byłyby możliwe<sup>25</sup>. Nie chodzi tutaj zatem o ryzyko dnia codziennego. Koniecznym elementem legalności eksperymentu jest zgoda jego uczestnika, wyrażona dobrowolnie i oparta na informacjach, o których mowa w art. 27 §2 KK<sup>26</sup>. Warunki dopuszczalności przeprowadzenia eksperymentu medycznego są przedmiotem rozdziału czwartego ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry (art. 21–29b). Jeśli wszystkie elementy prawnie konieczne do konstrukcji tego kontratypu oraz zasady i warunki przeprowadzenia eksperymentu zostały spełnione, a mimo to w jego wyniku osoba poniosła śmierć, działanie w ramach ryzyka nowatorstwa nie będzie kwalifikowane jako przestępstwo z punktu widzenia prawa karnego.

Okolicznością, która może wyłączać odpowiedzialność karną, jest także kontratyp czynności leczniczych. Czynności te często łączą się z ryzykiem spowodowania niezamierzonych negatywnych skutków dla pacjenta, takich jak pogorszenie się jego stanu zdrowia, uszkodzenie ciała, a nawet śmierć. Aczkolwiek jeżeli działania te podjęto w celu leczniczym, tj. w celu diagnostycznym lub terapeutycznym, oraz zgodnie z zasadami sztuki medycznej (*lege artis*), to nie mogą być oceniane jako działania o charakterze przestępnym. *A contrario*, jeśli czynności te podjęto w innym celu niż leczniczym albo z naruszeniem

---

24 T. Sroka, *Zagadnienia podstawowe dotyczące odpowiedzialności karnej w prawie medycznym*, w: *Odpowiedzialność publicznoprawna. System Prawa Medycznego*, red. A. Barczak-Oplustil, T. Sroka, Warszawa 2023, s. 344–348.

25 P. Kozłowska-Kalisz, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, 2024, art. 27.

26 Por. także art. 39 Konstytucji RP.

zasad sztuki medycznej (np. błąd w sztuce lekarskiej polegający na podaniu nieprawidłowej dawki leku czy zaniechaniu wykonania niezbędnych w danej sytuacji badań, etc.), odpowiedzialność karna może nie być wyłączona<sup>27</sup>.

Także kontratyp ryzyka sportowego może w określonych okolicznościach uzasadniać ograniczenia prawa do ochrony życia. W doktrynie zwraca się uwagę, że tolerowanie ryzyka związanego z uprawianiem sportu opiera się na przekonaniu, iż jest to społecznie opłacalne ze względu na pożytek, przyjemność oraz atrakcyjność widowisk sportowych<sup>28</sup>. Oczywiście nie w każdym przypadku dojdzie do wyłączenia odpowiedzialności karnej. Będzie miało to miejsce tylko w przypadku gdy:

- uprawianie danej dyscypliny sportu jest prawnie dozwolone,
- działanie było podjęte w celu sportowym, a nie np. w celu „odegrania się” na przeciwniku,
- nie zostały naruszone reguły danej dyscypliny sportowej<sup>29</sup>.

Nie chodzi tutaj także o każdą utratę życia w wyniku uprawiania sportu, np. w wyniku nieszczęśliwego wypadku (niefortunny upadek z konia w jeździectwie, nieudany skok narciarski, etc.), który prowadzi do śmierci człowieka. W takich bowiem przypadkach nie mamy w ogóle do czynienia z przestępstwem pozbawienia życia. Co się zaś tyczy *stricte* kontratypu ryzyka sportowego, chodzi o sytuacje, w których człowiek pozbawia życia drugą osobę w związku z uprawianiem określonej dyscypliny sportowej. Na przykład dwóch zawodowych bokserów wagi ciężkiej rywalizuje ze sobą w ringu w ramach oficjalnych zawodów sportowych. W pewnym momencie jeden z nich zadaje drugiemu mocne uderzenie podbródkowe, w wyniku którego doznaje wstrząśnienia mózgu i poważnych obrażeń głowy, skutkujących ostatecznie zgonem.

W przywołanym przykładzie nie sposób jest nazwać działania sprawcy bezprawnym. Niewątpliwie boks jest legalną dyscypliną sportu. Jeśli w ringu stają naprzeciw siebie zawodowi bokserzy i walczą zgodnie z zasadami (ciosy są zadawane wyłącznie w celu sportowym i zgodnie z regułami dyscypliny), mimo wszystko muszą zdawać sobie sprawę, że walka może zakończyć się w różnorodny sposób, także utratą zdrowia, a nawet życia zawodnika. Jeżeli wszystkie zasady danej dyscypliny sportowej oraz zasady fair play zostały zachowane, sportowiec prawowicie rywalizujący nie może zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej za utratę życia drugiej osoby. Naturalnie nie chodzi tutaj o legalizację wszelkich możliwych sposobów pozbawienia życia człowieka w wyniku uprawiania sportu, a jedynie o wyłączenie bezprawności czynu w zupełnie wyjątkowych okolicznościach. Jeżeli okoliczności te zostaną spełnione, także kontratyp ryzyka sportowego w pewnych wyjątkowych sytuacjach będzie stanowił kolejne ograniczenie prawa do ochrony życia.

---

27 L. Gardocki, *Prawo karne...*, s. 134.

28 *Ibidem*, s. 136.

29 *Ibidem*.

Pozostałe kontrakty trudno zakwalifikować jako legalne ograniczenia prawnej ochrony życia. Kontrakt zgody pokrzywdzonego (dysponenta dobrem) nie może usprawiedliwiać pozbawienia życia. Nawet żądanie pozbawienia życia, które jest stanem wyższym od wyrażenia zgody takiego pozbawienia, nie usprawiedliwia. A zatem w każdym przypadku zgoda pokrzywdzonego nie będzie niwelowała (wyłączała) bezprawności czynu powodującego śmierć człowieka. W żadnym wypadku legalnie dopuszczalnym ograniczeniem prawnej ochrony życia nie może być kontrakt karcenia małoletnich, ostatecznej potrzeby czy zwyczaju.

#### 4. Okoliczności wyłączające winę

Oprócz okoliczności wyłączających bezprawność czynu, prawo karne wykształciło istnienie okoliczności wyłączających winę sprawcy. W tym przypadku czyn pozostaje bezprawny, ale nie jest przestępstwem ze względu na brak elementu zawinienia<sup>30</sup>. Okoliczności te są następujące: niepoczytalność, błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego (tzw. błąd co do faktu), usprawiedliwiona nieświadomość bezprawności czynu (tzw. błąd co do prawa), błąd co do okoliczności wyłączającej bezprawność lub winę (tzw. błąd co do kontraktu) oraz rozkaz przełożonego.

Niepoczytalność i poczytalność ograniczona (art. 31 KK). Zasadniczo istnieje domniemanie, że każdy sprawca jest poczytalny. W doktrynie i orzecznictwie za poczytalną uznaje się osobę, która nie ma zaburzeń psychicznych, rozumie, co jest nakazane i zakazane przez obowiązujące normy, co jest dobre, a co złe, oraz jest w stanie dostosować do tych wymogów swoje zachowanie<sup>31</sup>. Choć ustawodawca nie podaje definicji niepoczytalności, to wymienia trzy jej przyczyny: upośledzenie umysłowe, chorobę psychiczną oraz inne zakłócenia czynności psychicznych. Wymienia także dwie konsekwencje tego stanu: brak zdolności rozpoznania znaczenia czynu i brak zdolności pokierowania postępowaniem przez sprawcę<sup>32</sup>. Wobec sprawcy niepoczytalnego mogą zostać zastosowane środki zabezpieczające. W art. 31 §2 KK ustawodawca unormował problematykę tzw. ograniczonej poczytalności. W takim przypadku nie następuje zniesienie, lecz ograniczenie w znacznym stopniu zdolności rozpoznania znaczenia swego czynu lub pokierowania swoim postępowaniem przez sprawcę. Stan ten nie powoduje wyłączenia winy, ale zmniejsza jej stopień. Wobec sprawcy, którego poczytalność w czasie czynu była ograniczona w stopniu znacznym, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary. W §3 prawodawca uregulował kwestie związane z popełnieniem czynu przez

30 L. Gardocki, *Prawo karne...*, s. 116–117.

31 Zob. M. Budyn-Kulik, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany...*, art. 31 oraz przytoczoną tam literaturę i orzecznictwo.

32 *Ibidem*.

sprawcę odurzonego, który odpowiada tak jak osoba w pełni poczytalna, jeżeli zostały spełnione określone prawnie warunki: sprawca dobrowolnie wprawił się w stan odurzenia oraz przewidywał lub mógł przewidzieć, że ów stan odurzenia może spowodować u niego wyłączenie lub ograniczenie poczytalności.

Skutkiem niepoczytalności jest brak winy po stronie sprawcy czynu zabronionego, co skutkuje brakiem przestępstwa. Nie można bowiem takiemu sprawcy zarzucić naruszenie prawa, skoro dochodzi do tego z powodów, na które nie ma on wpływu<sup>33</sup>. A zatem z punktu widzenia prawa karnego każdy taki czyn, nawet pozbawienie życia drugiego człowieka, będzie uznany nie jako przestępstwo, a czyn normatywnie dozwolony. Oczywiście pozo- stanie on niemoralny z punktu widzenia norm społecznych, jednak sprawca nie może ponieść kary w dosłownym tego słowa znaczeniu (poza środkami zabezpieczającymi).

Błąd co do faktu (art. 28 KK) polega na niezgodności między obiektywną rzeczywistością a jej odbiciem w świadomości sprawcy, co może wynikać z urojenia lub nieświadomości<sup>34</sup>. Przedmiotem błędu co do faktu mogą być okoliczności stanowiące znamiona strony przedmiotowej czynu zabronionego, podmiotu bądź przedmiotu, nigdy zaś strony podmiotowej czynu zabronionego<sup>35</sup>. Zdaniem SN nieświadomość jednej choćby tylko okoliczności, należącej do przedmiotowych znamion czynu zabronionego, wyłącza odpowiedzialność karną za przestępstwo umyślne<sup>36</sup>. Należy zaznaczyć, iż konsekwencją błędu co do faktu jest zawsze wyłączenie umyślności, tj. zamiaru popełnienia przestępstwa. Sprawca działający w takim błędzie może jednak odpowiadać za przestępstwo nieumyślne, ale tylko wówczas, gdy jego błąd będzie nieusprawiedliwiony. Jako błąd usprawiedliwiony należy z kolei traktować taki, którego sprawca przy zachowaniu przeciętnej miary staranności nie był w stanie uniknąć<sup>37</sup>. Usprawiedliwienie błędu co do znamion powoduje, że sprawcy przestępstwa nieumyślnego nie można przypisać winy, a więc i odpowiedzialności karnej<sup>38</sup>.

Trudno jednak przywołać przykład takiej sytuacji nieświadomości w odniesieniu do utraty życia człowieka. Spowodowanie śmierci występuje zarówno w formie umyślnej (np. art. 148 KK), jak i nieumyślnej (art. 155 KK). Błąd co do znamion popełnienia przestępstwa, np. w sytuacji, gdy podczas polowania myśliwy (A), mylnie sądząc, że strzela do dzikiego zwierzęcia, zabija człowieka (B), zasadniczo nie wyłącza winy w ogóle, lecz umyślność. Myśliwy (A) w takiej sytuacji najpewniej będzie odpowiadał na podstawie art. 155 KK<sup>39</sup>.

33 L. Gardocki, *Prawo karne...*, s. 141.

34 P. Kozłowska-Kalisz, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany...*, art. 28.

35 *Ibidem*.

36 Wyrok SN z dnia 20 lutego 1997 r., sygn. akt V KKN 188/96.

37 P. Kozłowska-Kalisz, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany...*

38 *Ibidem*.

39 L. Gardocki, *Prawo karne...*, s. 143.

*Error iuris* (błąd co do prawa) uregulowany w art. 30 KK dotyczy błędu co do całościowej oceny prawnej czynu. Błąd ten polega na nieświadomości, że czyn jest sprzeczny z prawem, tzn. z jakąkolwiek normą prawną, niekoniecznie o charakterze prawnokarnym. Może on wynikać zarówno z nieznanomości obowiązujących zakazów prawnokarnych, jak i z błędnej interpretacji przepisów<sup>40</sup>. Błąd co do prawa wyłącza winę i odpowiedzialność karną tylko wtedy, kiedy jest usprawiedliwiony, a więc gdy nie można sprawcy postawić zarzutu, że przy zachowaniu przeciętnej przezorności mógł tego błędu uniknąć<sup>41</sup>. Należy stwierdzić, iż *error iuris* ma zastosowanie tylko do mniej znanych typów przestępstw, natomiast nie będzie mógł mieć miejsca w przestępstwach powszechnych. Trudno sobie wyobrazić, aby przeciętna osoba nie wiedziała, że kradzież czy pobicie, a tym bardziej pozbawienie życia człowieka, są przestępstwami.

A zatem nie można w żaden sposób usprawiedliwiać pozbawienia życia człowieka, zasłaniając się nieznanomością prawa.

Błąd co do okoliczności wyłączającej bezprawność lub winę (art. 29 KK) odnosi się tylko do sytuacji, gdy błąd dotyczy okoliczności stanowiących znamiona przyjętego przez system prawny kontratypu lub okoliczności wyłączającej winę. Dotyczy on urojenia istnienia okoliczności wyłączającej bezprawność (np. urojenia, że zachodzi zamach uzasadniający obronę konieczną) lub winę<sup>42</sup>. Warunkiem wyłączenia odpowiedzialności karnej jest, aby błąd sprawcy był usprawiedliwiony, a więc taki, z powodu którego nie można mu postawić zarzutu, że mógł w konkretnej sytuacji uniknąć jego popełnienia<sup>43</sup>. *A contrario*, jeśli błąd jest nieusprawiedliwiony, nie powoduje wyłączenia winy i tym samym odpowiedzialności karnej, wówczas jednak istnieje możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary. Przykładem tego typu sytuacji niech będzie kłótnia małżonków, do której doszło po tym, jak mąż dowiedział się o zdradzie żony. W trakcie awantury mąż grozi żonie śmiercią, po czym sięga do kieszeni. Żona, myśląc, że mąż sięga po broń, chwyta ciężki wazon z komody i uderza nim męża w głowę, co prowadzi do jego śmierci, mimo że mąż nie miał przy sobie broni. W opisanej sytuacji można uznać, iż działanie żony, choć skutkiem którego było pozbawienie życia męża, było zgodne z prawem, bowiem błąd co do zaistnienia obrony koniecznej był usprawiedliwiony. A więc wina żony była wyłączona, a wraz z nią wyłączona została odpowiedzialność karna. Jediną kwestią pozostającą do rozpatrzenia w tej sytuacji będzie ewentualne przekroczenie granic obrony koniecznej. Jeśli do tego doszło, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary lub nawet odstąpić od jej wymierzenia (art. 25 §2 KK).

---

40 P. Kozłowska-Kalisz, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany...*, art. 30.

41 *Ibidem*.

42 *Ibidem*, art. 29.

43 *Ibidem*.

Kolejną wyodrębnioną okolicznością wyłączającą winę jest rozkaz przełożonego. Realizuje się on przede wszystkim w prawie wojskowym, w którym wykonanie przez podwładnych rozkazu/polecenia przełożonych stanowi jeden z najważniejszych elementów. Art. 343 KK przewiduje odpowiedzialność karną żołnierza, który nie wykonał lub odmówił wykonania rozkazu albo też wykonał rozkaz niezgodnie z jego treścią. Jednak należy zdawać sobie sprawę, iż ślepe wykonywanie rozkazów może prowadzić do wielu nadużyć i przestępstw pod pretekstem dyscypliny wojskowej. Dlatego nie można wymagać od żołnierzy absolutnego posłuszeństwa. Polskie prawo karne realizuje w tym zakresie teorię „umiarkowanego posłuszeństwa”<sup>44</sup>. Zgodnie z przepisem 318 KK nie popełnia przestępstwa żołnierz, który dopuszcza się czynu zabronionego będącego wykonaniem rozkazu, chyba że wykonując rozkaz, umyślnie popełnia przestępstwo. Jeśli wypełnienie rozkazu stanowi przestępstwo, żołnierz ma prawo odmówić jego wykonania, jednak nie w każdej sytuacji dojdzie do zwolnienia od odpowiedzialności żołnierza, który dopuszcza się czynu będącego wykonaniem rozkazu. Jeśli wykonując rozkaz, żołnierz umyślnie popełnia przestępstwo, to jego odpowiedzialność nie zostanie wyłączona<sup>45</sup>. Przepisy dotyczące rozkazu mają odpowiednie zastosowanie do funkcjonariuszy policji, straży granicznej, służby więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu oraz Państwowej Straży Pożarnej<sup>46</sup>.

Trudno jednak stwierdzić, iż wykonanie rozkazu przełożonego może usprawiedliwiać pozbawienie życia drugiego człowieka. Nawet jeśli doszłoby do nieszczęśliwego wypadku, sprawca będzie odpowiadał za nieumyślne spowodowanie śmierci, narażenie na niebezpieczeństwo czy spowodowanie niebezpiecznych zdarzeń. Nie mówiąc już o najpoważniejszych przestępstwach przeciwko życiu, takich jak zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie przeciwko ludzkości i zbrodnie wojenne, które są przedmiotem norm Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego<sup>47</sup>.

## 5. Wnioski

Życie ludzkie jako podstawowe dobro wymaga szczególnej ochrony, w tym ochrony prawnej. Organy władzy publicznej powinny nieustannie kierować swoje wysiłki na monitorowanie odpowiedniego poziomu tej ochrony. Podsumowując, należy zawsze pamiętać, iż pozbawienie życia drugiego człowieka, jako wartości obiektywnie najważniejszej, trzeba oceniać restrykcyjnie. Nie można zbyt łatwo usprawiedliwiać czynów, których skutkiem była utrata życia

44 L. Gardocki, *Prawo karne...*, s. 148.

45 P. Kozłowska-Kalisz, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany...*, art. 318.

46 L. Gardocki, *Prawo karne...*, s. 150.

47 Zwolnienie z odpowiedzialności karnej za popełnienie tych przestępstw określa art. 33 Statutu.

człowieka. W żadnym wypadku nie występuje domniemanie istnienia okoliczności wyłączających bezprawność czynu lub winę sprawcy. Nie wszystkie też kontratypy i okoliczności wyłączające winę będą mogły mieć zastosowanie do określonych przestępstw przeciwko życiu. Każdy *casus* należy oceniać indywidualnie i wziąć pod uwagę wszelkie okoliczności mu towarzyszące. Ograniczenie prawnej ochrony życia w związku z wystąpieniem pewnej okoliczności wyłączającej bezprawność czynu lub winę należy postrzegać jako zwolnienie sprawcy z odpowiedzialności karnej. Wystąpienie bowiem kontratypu lub okoliczności wyłączającej winę sprawcy zasadniczo powoduje, że w takim przypadku w ogóle nie mamy do czynienia z przestępstwem. Ponad wszelką wątpliwość trzeba jednak pamiętać, że zwolnienie sprawcy z odpowiedzialności karnej nie wyłącza jego odpowiedzialności na płaszczyźnie innych gałęzi prawa ani też nie usprawiedliwia etycznie jego czynu. Pozbawienie życia drugiego człowieka, mimo iż w pewnych okolicznościach z formalnego punktu widzenia nie będzie przestępstwem, wypada oceniać przede wszystkim w kategoriach nagannych i niegodziwych moralnie.

## Bibliografia

### Literatura

- Budyn-Kulik M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, 2024, art. 31, 148.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2019.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne*, Warszawa 2018.
- Giezek J., Kokot R., *Granice ludzkiego życia a jego prawna ochrona*, w: *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002.
- Giezek J., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski, J. Giezek, Warszawa 2021, art. 25, 148.
- Konarska-Wrzosek V., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, wyd. trzecie, Warszawa 2020, art. 148.
- Kozłowska-Kalisz P., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, 2024, art. 27, 28, 29, 30, 318.
- Kulik M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, 2024, art. 26.
- Mozgawa M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, 2024, art. 25.
- Potulski J., *Definicja pojęcia „człowiek” w rozumieniu prawa karnego materialnego. Glosa do uchwały SN z dnia 26 października 2006 r., I KZP 18/06, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2007, nr 3.*
- Sarnecki P., *Komentarz do art. 38*, w: red. J. Garlicki, M. Zubik, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II, wyd. II – LEX.*

- Sroka T., *Rozdział 5. Zagadnienia podstawowe dotyczące odpowiedzialności karnej w prawie medycznym*, w: *Odpowiedzialność publicznoprawna. System Prawa Medycznego. Tom 6*, red. A. Barczak-Oplustil, T. Sroka, Warszawa 2023.
- Sroka T., *Początek ochrony życia i zdrowia „człowieka” na gruncie prawa karnego*, w: T. Sroka, *Odpowiedzialność karna za niewłaściwe leczenie. Problematyka obiektywnego przypisania skutku*, Warszawa 2013.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000.
- Woźniak M., *Prawo do ochrony życia w krajowym i międzynarodowym porządku prawnym*, Kraków 2023.
- Zoll A., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, Warszawa 2017, art. 148.

### Akty prawne

- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. WE C 303/1).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).
- Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1169).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).
- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1516 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 17).

### Orzecznictwo

- Postanowienie SN z dnia 11 lutego 2021 r., sygn. akt V KK 531/20.
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 2 marca 2015 r., sygn. akt II AKa 14/15.
- Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 16 listopada 2022 r., sygn. akt II AKa 135/22.
- Wyrok SN z dnia 11 grudnia 1978 r., sygn. akt II KR 266/78.
- Wyrok SN z dnia 17 lutego 1989 r., sygn. akt IV KR 15/89.
- Wyrok SN z dnia 19 lutego 1997 r., sygn. akt IV KKN 292/96.
- Wyrok SN z dnia 20 lutego 1997 r., sygn. akt V KKN 188/96.
- Wyrok SN z dnia 27 lipca 1973 r., sygn. akt IV KR 153/73.
- Wyrok SO w Poznaniu z dnia 22 grudnia 2021 r., sygn. akt III K 34/21.
- Wyrok TK z dnia 30 września 2008 r., sygn. akt K 44/07.



Uchwała SN z dnia 26 października 2006 r., sygn. akt I KZP 18/06.

Uchwała SN z dnia 30 października 2008 r., sygn. akt I KZP 13/08.

## Prawna ochrona życia ludzkiego a okoliczności wyłączające winę oraz bezprawność czynu w prawie karnym

### Streszczenie

Prawna ochrona ludzkiego życia jest jednym z najważniejszych zadań organów władzy państwowej. Życie jest bowiem niepowtarzalnym dobrem, cytując kultową scenę filmu *Znachor*: „życie ludzkie jest wartością największą”. Jednak, mimo iż stanowi kwestię o istotnej doniosłości społeczno-prawnej, należy pamiętać, że nie jest to prawo absolutne. Problematyka zapewnienia odpowiedniego poziomu, intensywności owej ochrony nieustannie wywołuje liczne kontrowersje i debaty. Prawo do ochrony życia doznaje różnorodnych ograniczeń w wielu różnych okolicznościach. Tradycyjnymi ograniczeniami owej ochrony są kara śmierci, aborcja, eutanazja, prawo do samostanowienia oraz uporczywa terapia. W tym artykule poruszono problematykę ograniczeń wynikających stricto z prawa karnego, tj. okoliczności wyłączających bezprawność czynu (kontratypy) oraz okoliczności wyłączających winę. Poddane analizie zostały sytuacje, w których mimo pozbawienia życia drugiego człowieka z punktu widzenia prawa nie dojdzie do popełnienia przestępstwa.

**Słowa kluczowe:** prawo do ochrony życia, ograniczenia prawnej ochrony życia, przestępstwo, okoliczności wyłączające bezprawność czynu, okoliczności wyłączające winę

## Legal Protection of Human Life and Circumstances Excluding Guilt and Illegality of an Act in Criminal Law

### Abstract

The legal protection of human life is one of the most important tasks of state authorities. Life, after all, is a unique good, as famously depicted in the iconic scene from the movie *The Znachor*, which asserts that “human life is the greatest value”. Despite its prominent socio-legal significance, it is important to recognize that the right to life is not absolute. The question of how to ensure an appropriate level and intensity of this protection continuously generates controversy and debate. The right to life is subject to various limitations in different circumstances. Traditional restrictions on life protection include the death penalty, abortion, euthanasia, the right to self-determination, and persistent therapy. This article examines restrictions specifically arising from criminal law, namely circumstances that exclude the unlawfulness of an act (counter-circumstances) and those that exclude guilt. It analyzes situations in which, despite the deprivation of another person's life, no crime is committed according to the law.

**Keywords:** right to the protection of life, limitations on the legal protection of life, crime, circumstances excluding the unlawfulness of the act, circumstances excluding guilt